

DUAL TA'LIM TIZIMIDA BIZNES FANLARINI O'QITISHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

Maksudova Gulasal Ravshanovna

Baliqchi tuman 1-son texnikumi

Biznes asoslari fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada dual ta'lim tizimida biznes fanlarini o'qitishning zamonaviy yondashuvlari ilmiy-metodik jihatdan tahlil qilinadi. Bugungi mehnat bozori raqamli iqtisodiyot, tadbirkorlik, xizmat ko'rsatish, moliyaviy boshqaruv va innovatsion biznes modellarini chuqur tushunadigan, amaliy vaziyatlarda tez qaror qabul qila oladigan mutaxassislarni talab qilmoqda. An'anaviy auditoriya mashg'ulotlari bunday kompetensiyalarni yetarli darajada shakllantira olmasligi sababli ta'lim mazmunini ish beruvchi ehtiyoji, real biznes jarayonlari va talabaning amaliy tajribasi bilan uyg'unlashtirish zarurati kuchaymoqda. Maqolaning maqsadi biznes fanlarini dual ta'lim sharoitida o'qitish uchun kompetensiyaviy, loyiha asosidagi, muammoli, raqamli va mentorlikka tayangan metodik modelni asoslashdan iborat. Tahlilda O'zbekiston Respublikasining ta'limga oid normativ-huquqiy hujjatlari, Germaniya, Avstriya, Shveysariya va boshqa Yevropa mamlakatlarining dual ta'lim tajribasi, MDH pedagogik maktabi hamda mahalliy olimlarning kasbiy ta'limga oid qarashlari o'rganildi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, biznes fanlari, kompetensiyaviy yondashuv, ish joyida o'qitish, case-study, loyiha asosida o'qitish, raqamli platforma, mentorlik, amaliy ko'nikma, mehnat bozori.

Аннотация. В статье научно-методически раскрываются современные подходы к преподаванию бизнес-дисциплин в условиях дуального образования. Актуальность темы определяется тем, что рынок труда нуждается в специалистах, способных соединять экономические знания, предпринимательское мышление, цифровые навыки и практический опыт

работы в реальных бизнес-процессах. Цель исследования состоит в обосновании методической модели, включающей компетентностный подход, проектное обучение, анализ кейсов, наставничество, цифровые симуляторы и оценивание на основе портфолио. Методологическую основу составили нормативно-правовые документы Узбекистана, опыт европейских стран, труды исследователей СНГ и отечественных ученых по профессиональному образованию.

Ключевые слова: дуальное образование, бизнес-дисциплины, компетентностный подход, обучение на рабочем месте, кейс-метод, проектное обучение, цифровая платформа, наставничество, практические навыки, рынок труда.

Abstract. The article provides a scientific and methodological analysis of modern approaches to teaching business disciplines within a dual education system. The relevance of the topic is linked to the demand for graduates who can combine economic knowledge, entrepreneurial thinking, digital literacy and practical experience in real business environments. The purpose of the study is to justify a methodological model based on competency-based learning, project-based learning, case analysis, mentoring, digital simulations and portfolio assessment. The research draws on the legal framework of Uzbekistan, European dual education practices, CIS pedagogical studies and national scholarship on vocational education.

Keywords: dual education, business disciplines, competency-based approach, workplace learning, case study, project-based learning, digital platform, mentoring, practical skills, labour market.

KIRISH

Raqamli iqtisodiyotning jadallashuvi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiy o‘sisdagi ulushi ortib borishi, xizmatlar bozorida raqobat kuchayishi biznes fanlarini o‘qitish mazmunini tubdan yangilashni talab qilmoqda.

Korxonalar nazariy tushunchalarni yodlagan bitiruvchidan ko‘ra, bozorni tahlil qila oladigan, xarajat va daromadni hisoblaydigan, mijoz bilan muloqot yuritadigan, loyiha tuzadigan, riskni baholaydigan va raqamli vositalar yordamida boshqaruv qarorini asoslay oladigan mutaxassisga ehtiyoj sezmoqda. Shu holat biznes ta’limida auditoriya, korxona va raqamli muhitni yagona o‘quv maydoniga aylantirishni dolzarb vazifaga aylantirdi.

O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-son Qonuni ta’lim sohasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy huquqiy manba bo‘lib, ta’lim tizimining uzluksizligi, ta’lim turlarining o‘zaro bog‘liqligi hamda davlat va jamiyat ehtiyojlari bilan uyg‘un rivojlanishini belgilaydi [1]. Mazkur qonun biznes fanlarini o‘qitishda ham nazariy bilim, amaliy ko‘nikma, tarbiya va kasbiy tayyorgarlik birligini ta’minlash uchun metodologik poydevor vazifasini bajaradi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida qabul qilingan “Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi” va “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi inson kapitali, professional ta’lim, tadbirkorlik va bandlik masalalarini davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlari qatoriga olib chiqdi [2; 3]. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasida professional ta’lim muassasalari sifatini oshirish, ularning moddiy-texnika bazasini takomillashtirish, zamonaviy bilim va ko‘nikmalarni shakllantirish vazifalari belgilangan. Bu vazifalar biznes fanlarini o‘qitishda real iqtisodiyot bilan aloqani kuchaytirish, ta’lim dasturlarini mehnat bozori talablariga moslashtirish va o‘quv jarayoniga tadbirkorlik amaliyotini kiritishni taqozo etadi.

Dual ta’limni joriy etish masalasi O‘zbekistonda normativ jihatdan bosqichma-bosqich mustahkamlanmoqda. Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-martdagi 163-son qarori professional ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish tartibini tasdiqlab, ta’lim muassasasi, tashkilot va ta’lim oluvchi o‘rtasidagi shartnomaviy munosabatlar, amaliy mashg‘ulotlar, o‘quv reja va ishlab chiqarish

amaliyotining integratsiyasini belgiladi [4]. 2025-yil 16-yanvardagi 14-son qaror esa oliy ta'lim tizimida 2025/2026-o'quv yilidan boshlab dual ta'limni bosqichma-bosqich yo'lga qo'yish va "Kasb egasi" tizimini tashkil etishni nazarda tutdi [5]. Qarorda oliy ta'lim tashkiloti, korxona va talaba o'rtasidagi uch tomonlama hamkorlik, nazariy qismning oliy ta'lim tashkilotida, amaliy qismning ish joyida tashkil etilishi aniq ko'rsatilgan.

Prezidentning 2024-yil 16-oktabrdagi PF-158-son Farmoni kasbiy ta'limda malakali kadrlar tayyorlash, xalqaro ta'lim dasturlarini joriy qilish, texnikumlarni ish beruvchilar bilan bog'lash, dasturlarni manfaatdor vazirliklar va ish beruvchilar bilan kelishish tizimini yaratish vazifalarini belgiladi [6]. 2025-yil 23-oktabrdagi PF-190-son Farmonida kasbiy ta'lim va kasbga o'qitish boshqaruvini takomillashtirish, yagona yondashuv asosida xalqaro standartlarga mos yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash maqsadi qayd etildi [7]. Bu hujjatlar biznes fanlarini o'qitishda dual ta'limni faqat tashkiliy shakl emas, balki mazmun, metod, baholash va hamkorlik madaniyatini o'zgartiruvchi pedagogik tizim sifatida talqin qilish zarurligini ko'rsatadi.

METODOLOGIYA

Tadqiqot metodologiyasi tizimli, qiyosiy, kompetensiyaviy va faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvlarga tayandi. Tizimli yondashuv dual biznes ta'limini alohida darslar majmui emas, balki maqsad, mazmun, metod, amaliyot, mentorlik va baholashdan iborat yaxlit pedagogik jarayon sifatida ko'rishga imkon berdi. Qiyosiy tahlil orqali Yevropa, MDH va O'zbekiston tajribalarida dual ta'limning umumiy tamoyillari hamda milliy sharoitga moslashtirish imkoniyatlari aniqlashtirildi. Kompetensiyaviy yondashuv biznes fanlarida bilimdan tashqari analitik fikrlash, tadbirkorlik tashabbusi, moliyaviy savodxonlik, kommunikatsiya va jamoada ishlash kabi natijalarni baholash zarurligini asoslashga xizmat qildi.

Yevropa tajribasida Germaniya, Avstriya va Shveysariya dual ta'limning eng barqaror modellari sifatida e'tirof etiladi. Germaniya amaliyotida kasbiy maktab va korxona hamkorligi, savdo-sanoat palatalari ishtiroki, malaka standartlari va yakuniy imtihonlarning mustaqil nazorati muhim o'rin tutadi. BIBB tadqiqotlari dual tizim rivojida ilmiy tahlil, kasb standartlari va ish beruvchi mas'uliyati hal qiluvchi omil ekanini ko'rsatadi [8]. Cedefop ma'lumotlariga ko'ra Germaniyada dual tizim yuqori bosqich kasbiy ta'limning tayanch ustuni bo'lib, o'quv jarayoni korxona va kasb maktabi o'rtasida taqsimlanadi [9]. Mazkur tajriba biznes fanlari uchun korxona buyurtmasi, mentorlik, real ish jarayoni va mustaqil baholash mexanizmlarini muhim metodik shart sifatida ko'rsatadi.

Jahon pedagogikasida J. Dyui tajriba orqali o'qish g'oyasini, D. Kolb tajribaviy ta'lim siklini, J. Lave va E. Wenger amaliy hamjamiyatlar nazariyasini, D. Euler va F. Rauner dual kasbiy ta'limning ijtimoiy sheriklikka asoslangan modelini rivojlantirgan. Bu nazariyalar biznes fanlarida talaba passiv tinglovchi emas, balki muammo yechuvchi, mijoz ehtiyojini tahlil qiluvchi, biznes loyiha ishlab chiquvchi va natija uchun javob beruvchi subyekt bo'lishi kerakligini asoslaydi. ILOning sifatli shogirdlikka oid tavsiyalari ta'lim, bandlik va ijtimoiy himoya siyosati uyg'unligini, OECD tadqiqotlari ish joyida o'qitishning iqtisodiy samaradorligini alohida ta'kidlaydi [10; 11].

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Dual ta'lim sharoitida biznes fanlarini o'qitishning samarali modeli besh o'zaro bog'liq komponentdan iborat bo'lishi lozim: maqsad-mazmun komponenti, tashkiliy hamkorlik komponenti, pedagogik texnologiyalar komponenti, raqamli qo'llab-quvvatlash komponenti va kompetensiyaviy baholash komponenti. Maqsad-mazmun komponenti biznes fanlari mavzularini korxonaning real vazifalari bilan bog'laydi. Masalan, marketing fanida bozordagi segmentni tahlil qilish, buxgalteriya hisobida xarajat hujjatlarini guruhlash, menejmentda jamoa vazifalarini taqsimlash,

biznes rejalashtirishda startap loyihasining moliyaviy modelini tuzish amaliy topshiriq sifatida berilishi mumkin.

Tashkiliy hamkorlik komponentida ta'lim muassasasi va korxona o'rtasidagi shartnoma, o'quv jarayoni grafigi, mentor biriktirish tartibi, xavfsizlik talablari, talaba kundaligi va ish joyida bajariladigan topshiriqlar ro'yxati aniq belgilanadi. Oliy ta'limdagi dual ta'lim tartibida nazariy qismni oliy ta'lim tashkilotida, amaliy qismni korxonada tashkil etish, talaba, korxona va ta'lim tashkiloti o'rtasida uch tomonlama bitim tuzish talablari mavjud [5]. Bu talablar biznes fanlarida ayniqsa muhim, chunki bozor, moliya, xizmat sifati va mijozlar bilan ishlashga oid kompetensiyalar faqat darslik asosida emas, real iqtisodiy vaziyatlar orqali shakllanadi.

Pedagogik texnologiyalar komponentida case-study, loyiha asosida o'qitish, muammoli ta'lim, biznes simulyatsiya, flipped classroom, design thinking, debat va reflektiv kundalik usullari yetakchi o'rin tutadi. Case-study talabaga korxona duch kelgan muammoni ma'lumotlar asosida tahlil qilishni o'rgatadi. Loyiha asosida o'qitish biznes reja, marketing kampaniyasi, xarajatlar smetasi yoki xizmat ko'rsatish jarayonini takomillashtirish bo'yicha amaliy mahsulot yaratishga yo'naltiradi. Muammoli ta'lim talabaning mustaqil savol qo'yish, gipoteza ilgari surish va qarorni himoya qilish ko'nikmasini rivojlantiradi.

Raqamli qo'llab-quvvatlash komponenti dual ta'limning shaffofligi va uzluksizligini ta'minlaydi. LMS platformalari nazariy materiallar, testlar va topshiriqlarni joylashtirishga, elektron portfolio talabaning amaliy natijalarini yig'ishga, CRM yoki ERP elementlari esa biznes jarayonlarini modellashtirishga xizmat qiladi. Raqamli simulyatorlar yordamida talaba savdo hajmi, narx, xarajat, reklama budjeti va foyda o'rtasidagi bog'liqlikni tajriba tarzida ko'radi. Sun'iy intellektga asoslangan tahlil vositalari biznes-reja matnini yaxshilash, bozor segmentini tasniflash yoki mijoz fikrlarini umumlashtirishda yordamchi instrument

sifatida qo'llanishi mumkin, lekin yakuniy qaror va mas'uliyat talabani o'zida qolishi pedagogik jihatdan muhimdir.

Kompetensiyaviy baholash komponenti an'anaviy test bilan cheklanmasligi kerak. Biznes fanlarida talabani natijasi nazariy tushuncha, amaliy topshiriq, jamoaviy loyiha, mentor bahosi, taqdimot, refleksiya va portfoliodagi dalillar asosida baholanadi. Baholash mezonlari aniq indikatorlarga ega bo'lsa, talaba nimaga erishishi kerakligini oldindan biladi: muammoni aniqlash, ma'lumot to'plash, moliyaviy hisob-kitob qilish, riskni baholash, mijoz ehtiyojini tushuntirish, jamoa bilan ishlash va qarorni asoslash. Bunday mezonlar ta'lim muassasasi, korxona mentori va fan o'qituvchisi tomonidan birgalikda tasdiqlansa, baholash subyektivligi kamayadi.

Muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim biznes fanlarida oddiy amaliyot haftasi yoki ishlab chiqarish tashrifi bilan tenglashtirilmasligi kerak. Uning asosiy farqi o'quv natijalarining oldindan belgilanishi, korxona topshiriqlarining fan mazmuniga kiritilishi, mentoring pedagogik jarayondagi mas'uliyati va baholashning dalilga asoslanishidadir. Amaliyot faqat kuzatuv bilan tugasa, talaba real kompetensiyani egallamaydi. Amaliyot aniq vazifa, muddat, indikator, tahlil va himoya bilan yakunlansa, u ta'lim natijasiga aylanadi.

Biznes fanlarini dual tizimda o'qitishda ayrim xavflar ham mavjud. Korxonalar ta'lim jarayoniga yetarli vaqt ajratmasligi, mentorlarning pedagogik tayyorgarligi past bo'lishi, amaliy topshiriqlar fan natijalari bilan mos kelmasligi, talabalar ishchi kuchi sifatida bir tomonlama jalb qilinishi ehtimoli bor. Bu xavflarni kamaytirish uchun hamkorlik shartnomasida pedagogik maqsadlar, talabani huquq va majburiyatlari, mentor vazifalari, xavfsizlik talablari va baholash mezonlari aniq yozilishi zarur. O'qituvchi esa nazariy mavzuni korxona topshirig'i bilan bog'lab boradigan metodik koordinator sifatida faoliyat yuritadi.

Modelning amaliy ahamiyati ta'lim muassasasi, korxona va talaba manfaatlarini birlashtirishida ko'rinadi. Ta'lim muassasasi bitiruvchilarining ishga joylashish ko'rsatkichini yaxshilaydi, korxona kelajak xodimini o'z muhitida tayyorlaydi, talaba esa bilim, ko'nikma va real tajribani bir vaqtda egallaydi. Hududiy darajada bunday yondashuv biznes subyektlari ehtiyojiga mos kadrlar zaxirasini yaratadi, yoshlarning bandligini oshiradi va tadbirkorlik madaniyatini rivojlantiradi.

XULOSA

Dual ta'lim tizimida biznes fanlarini o'qitish zamonaviy ta'limning eng muhim transformatsion yo'nalishlaridan biridir. Bu yondashuv ta'lim jarayonini faqat auditoriyada beriladigan nazariy bilimlar majmui sifatida emas, balki korxona, bozor, mijoz, raqamli platforma va real boshqaruv qarorlari bilan bog'langan amaliy faoliyat sifatida tashkil etishga imkon beradi. Biznes fanlarining o'ziga xosligi shundaki, undagi tushunchalar doimiy ravishda iqtisodiy muhit, iste'molchi xatti-harakati, texnologiya, raqobat va huquqiy talablar bilan o'zgarib boradi. Shuning uchun marketing, menejment, moliya, buxgalteriya hisobi, biznes rejalashtirish va tadbirkorlik asoslari kabi fanlarda dual yondashuv talabanning real vaziyatni tahlil qilish, qaror qabul qilish va natija uchun javob berish malakasini shakllantiradi.

O'zbekiston sharoitida dual ta'limning huquqiy-me'yoriy asoslari izchil kengayib bormoqda. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, Taraqqiyot strategiyasi, "O'zbekiston — 2030" strategiyasi, professional ta'limda dual ta'limni tashkil etish tartibi, oliy ta'limda "Kasb egasi" tizimini joriy etish bo'yicha qarorlar va Prezident farmonlari mazkur yo'nalishning davlat siyosati darajasida qo'llab-quvvatlanayotganini ko'rsatadi. Ushbu hujjatlar ta'lim muassasalaridan ish beruvchi bilan yaqin hamkorlik qilish, o'quv dasturlarini bozor ehtiyoji asosida yangilash, talabalarga amaliy ko'nikma berish va kasbiy kompetensiyalarni real mezonlar bilan baholashni talab etadi. Demak, dual biznes ta'limi tasodifiy tajriba emas, balki milliy

ta'lim tizimining raqobatbardosh kadrlar tayyorlash strategiyasiga mos keladigan zarur pedagogik mexanizmdir.

Yevropa tajribasi dual ta'limning muvaffaqiyati uch omilga bog'liqligini ko'rsatadi: ijtimoiy sheriklik, malaka standartlari va baholashning mustaqilligi. Germaniya modelida korxona, kasb maktabi, savdo-sanoat palatasi va davlat organlari o'zaro mas'uliyatni bo'lishadi. Bu tajribani O'zbekistonda aynan ko'chirib olish emas, balki mahalliy iqtisodiyot, hududiy korxonalar salohiyati, oliy va professional ta'lim muassasalari imkoniyatlari bilan uyg'unlashtirish muhim. Biznes fanlari bo'yicha dual yondashuvni joriy etishda har bir hududda faoliyat yuritayotgan banklar, savdo korxonalari, ishlab chiqarish subyektlari, logistika tashkilotlari, xizmat ko'rsatish markazlari va startup ekotizimi ta'lim jarayonining hamkori sifatida jalb qilinishi kerak.

Maqolada asoslangan model biznes fanlarini o'qitishda besh komponentni yagona tizimga birlashtirishni taklif etadi: maqsad-mazmun, tashkiliy hamkorlik, pedagogik texnologiyalar, raqamli muhit va kompetensiyaviy baholash. Bu komponentlar alohida qo'llansa ham foydali, ammo ularning birgalikdagi ta'siri kuchliroq natija beradi. Maqsad-mazmun komponenti fan mavzusini real biznes vazifasiga aylantiradi. Hamkorlik komponenti ta'lim muassasasi va korxona o'rtasida mas'uliyatni taqsimlaydi. Pedagogik texnologiyalar talabaning faol ishtirokini ta'minlaydi. Raqamli muhit jarayonni kuzatish, saqlash va tahlil qilishga yordam beradi. Kompetensiyaviy baholash esa yakuniy natijani nafaqat test balli, balki amaliy mahsulot, loyiha, portfolio va mentor xulosasi bilan aniqlaydi.

Amaliy tavsiya sifatida biznes fanlari bo'yicha dual ta'limni joriy etayotgan muassasalarda birinchi navbatda kompetensiyalar xaritasi ishlab chiqilishi lozim. Bu xaritada har bir fan bo'yicha talaba egallashi kerak bo'lgan bilim, ko'nikma, kasbiy xulq va raqamli malakalar ko'rsatiladi. Keyingi qadamda korxonalar bilan birgalikda amaliy topshiriqlar banki yaratiladi: bozor segmentini tahlil qilish,

xarajatlar smetasini tuzish, reklama rejasini ishlab chiqish, mijozlar fikrini o'rganish, xizmat sifatini baholash, moliyaviy natijani prognozlash kabi vazifalar shular jumlasidandir. Har bir topshiriq uchun baholash mezoni, bajarish muddati, mas'ul mentor va yakuniy dalil turi oldindan belgilanadi. O'qituvchilar va korxona mentorlarining metodik tayyorgarligini oshirish ham alohida e'tibor talab etadi, chunki dual ta'limda mentor oddiy nazoratchi emas, balki talabaning kasbiy o'sishini yo'naltiruvchi hamkor hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-son "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – URL: <https://lex.uz/docs/-5013007> (murojaat sanasi: 26.06.2026).
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. – URL: <https://lex.uz/docs/-5841063>.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. – URL: <https://lex.uz/ru/docs/-6600413>.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-martdagi 163-son "Professional ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari haqida"gi qarori. – URL: <https://lex.uz/uz/docs/-5346217>.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16-yanvardagi 14-son "Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. – URL: <https://www.lex.uz/docs/-7332601>.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 16-oktabrdagi PF-158-son "Kasbiy ta'limda malakali kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish

va xalqaro ta'lim dasturlarini joriy qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. – URL: <https://www.lex.uz/uz/docs/-7166588>.

7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 23-oktabrdagi PF-190-son "Kasbiy ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. – URL: <https://lex.uz/uz/docs/-7792559>.

8. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.

9. BIBB. The dual system. Federal Institute for Vocational Education and Training. – URL: <https://www.bibb.de/en/77203.php>.

10. Cedefop. Vocational education and training in Europe: Germany. – URL: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/vet-in-europe/systems/germany-u3>.